

ВИКОРИСТАННЯ ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПОПЕРЕДЖЕННІ НЕГАТИВНИХ ПРОЯВІВ У ПОВЕДІНЦІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Пихтіна Н. П., Черевко Л. М.

У статті окреслено та проаналізовано організаційно-педагогічні умови використання театралізованої діяльності дітей дошкільного віку як засобу попередження негативних проявів у їх поведінці.

Ключові поняття: негативні прояви у поведінці, відхилення у поведінці, педагогічна профілактика, первинна профілактика, вторинна профілактика, третинна профілактика, профілактична діяльність, театр, театралізована діяльність, акторське тренування, засоби образної виразності, засоби емоційної виразності.

В статье определены и проанализированы организационно-педагогические условия использования театраллизованной деятельности дошкольников в качестве средства предупреждения негативных проявлений в их поведении.

Ключевые понятия: негативные проявления в поведении, отклонения в поведении, педагогическая профилактика, первичная, вторичная, третичная профилактика, профилактическая деятельность, театр, театраллизованная деятельность, актёрский тренинг, средства образной выразительности, средства эмоциональной выразительности.

The article outlines and analyzes organizational and pedagogical conditions for using creative drama activities of preschool-age children as a means of negative behavior prevention.

Key words: negative behavior, delinquent behavior, pedagogical prevention, initial, secondary and tertiary prevention, preventive measures, theater, creative drama activities, drama course, means of creative expression, means of emotional expressiveness.

Актуальність. В умовах тривалої соціально-економічної кризи в Україні, яка об'єктивно зумовила руйнацію ціннісних орієнтирів та моральних норм, негативно вплинула на психологію людей, порадила напруженість, жорстокість, насильство у суспільстві, проблема попередження негативних проявів у поведінці дітей набуває особливої гостроти. Її актуальність обґрунтовується висновками науковців (Т. Федорченко, В. Оржеховська, О. Потапова) про те, що негативні поведінкові прояви виникають переважно у старших дошкільників та в дітей молодшого шкільного віку як реакція на несприятливі умови найближчого соціального оточення (сім'ї, освітнього закладу, однолітків); психовікову детермінацію та мають ситуативний характер. Саме формування негативних проявів у поведінці дітей є початковим етапом у виникненні педагогічної занедбаності, важковиховуваності, інших стійких девіацій у майбутньому [3].

Проблемою вивчення відхилень у поведінці дітей, їх попередження та подолання займалися М. Заостровцева, О. Змановська, І. Козубовська, В. Оржеховська, О. Пилипенко, Т. Федорченко, О. Потапова та ін. дослідники.

Відомо, що важливим етапом розвитку дитини є дошкільний вік. Саме у цей період діти засвоюють суспільні норми і правила поведінки, встановлюють стосунки з дорослими й однолітками.

Гра в дошкільному віці провідним видом діяльності, тому цікавим у науковому й прикладному аспектах є вивчення освітньо-виховних можливостей театралізованої діяльності дітей. Оскільки вона має позитивний вплив на розвиток пізнавальної, Емоційно-почуттєвої сфер особистості дитини, можна стверджувати, що засобами театру розв'язуються важливі виховні завдання: театр сприяє вихованню моральних якостей дитини, допомагає повірити у власні можливості, вчить бути організованою та уважною, удосконалює психічні процеси, надає можливість до самореалізації та самовираження.

Театралізована діяльність розглядається науковцями і практиками як засіб, що сприяє розвитку, вихованню й навчанню дітей. Цю проблему висвітлюють у своїх працях Л. Артемова, А. Богуш, Н. Водолага, Р. Жуковська, Л. Макаренко, Д. Менджирецька та ін.

Ми припускаємо, що театралізовану діяльність можна розглядати як ефективний засіб попередження і подолання негативних проявів у поведінці дітей. Тому науково-практичний пошук аргументів для підтвердження висунутого припущення і зумовив написання даної статті.

Це вимагало розв'язання наступних **дослідницьких завдань**:

1) проаналізувати найбільш поширені негативні прояви у поведінці дітей дошкільного віку;

2) теоретично обґрунтувати та практично перевірити організаційно-педагогічні умови використання театралізованої діяльності як засобу попередження негативних проявів у поведінці дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Дослідники в галузі медичної психології визначають негативні прояви в поведінці дітей дошкільного віку як соціальний засіб, психологічний захист, який демонструє дитина у випадках аномалій у її психічному розвитку. Психологічною основою виникнення негативних поведінкових реакцій у дитини є незадоволення якихось надзвичайно істотних для неї потреб соціального характеру: потреби в спілкуванні, схваленні, пошані, потреби в емоційному контакті – Емоційному співзвуччї із значущим іншим (однолітком або близьким дорослим). Блокування потреби може стати джерелом глибоких переживань, які відповідно до їх усвідомлення дитиною сприятимуть виникненню у неї негативних тенденцій у поведінці. Як реакція на неуспіх (у досягненні бажаного) негативна реакція є компенсаторною, захисною. Вона допомагає дитині вистояти у складній для неї життєвій ситуації: в одних випадках за рахунок зовнішнього знецінення істотної для неї потреби, в інших – шляхом ствердження себе за рахунок навмисної недисциплінованості, блязнування тощо [6].

В. Верцинська, А. Кочетов, Т. Лембрик, В. Оржеховська, Т. Федорченко до найбільш поширених негативних проявів у поведінці дітей дошкільного віку відносять: неслухняність, вередування, впертість, агресивність, гіперактивність. На основі аналізу психолого-педагогічних досліджень ми умовно згрупували **чинники** негативних поведінкових проявів у чотири групи:

I група: чинники, що пов'язані з дефіцитом уваги до дитини з боку батьків та інших значущих дорослих. Вони зумовлюють переважно агресивність, гіперактивність, вередування, нечесність.

II група: чинники, що пов'язані з кризами психовікового розвитку дитини дошкільного та молодшого шкільного віку – кризами трьох та семи років. Чинники цієї групи зумовлюють упертість, неслухняність, гіперактивність.

III група: чинники, що пов'язані з неправильним вихованням дитини в сім'ї. Вони зумовлюють виникнення у дітей вередувань, невихованості, егоїзму.

IV група: чинники, що пов'язані з несприятливою адаптацією дитини до освітнього закладу: дошкільної освіти чи початкової школи. Вони можуть зумовлювати тривожність, страхи, сором'язливість, упертість.

Термін "профілактика" застосовується у медичній галузі, поширений для використання у психолого-педагогічній галузі для означення процесів виховання і перевиховання дітей з відхиленням у поведінці. У системі профілактичної роботи рання профілактика розглядається науковцями у широкому та вузькому розумінні. У широкому розумінні, профілактику визначають як систему колективних та індивідуальних виховних впливів, спрямованих на вироблення імунітету до негативних впливів оточуючого середовища. У вузькому значенні рання профілактика – це система спеціальних заходів, спрямованих на подолання незначних відхилень у поведінці особистості дошкільників [5].

В. Оржеховська, Т. Федорченко виділяють наступні *функції профілактики*:

- діагностичну (виявлення причин і факторів відхилень у поведінці);
- реабілітуючу (спрямована на подолання негативних проявів у поведінці, відновлення втрачених навичок конструктивної поведінки);
- координуючу (координація зусиль усіх зацікавлених виховних інститутів у попередженні і подоланні соціальної поведінки);
- прогностична (передбачення можливих негативних явищ у поведінці дослідників) [6].

У психолого-педагогічній літературі представлені такі *напрями профілактики відхилень у поведінці дітей*:

- а) профілактична робота з сім'ями, яка передбачає загальну інформаційно-просвітницьку роботу, індивідуальне консультування, роботу з сім'ями "групи ризику";

б) створення в освітньо-виховному закладі середовища, що перешкоджає відхиленням у поведінці дітей: впровадження відповідних педагогічних технологій, які б забезпечували формування у дітей цінностей здорового способу життя, технологій ранньої діагностики негативних проявів у поведінці;

в) превентивне навчання й виховання дітей, що здійснюється на основі поєднання досягнень сучасної педагогіки, практичної психології, медичної профілактики та поєднує у собі просвітницьку роботу щодо формування у дошкільників установок та навичок відповідної поведінки [7].

Психолого-педагогічний аналіз проблеми попередження відхилень у поведінці дітей надав можливість розглядати превентивну діяльність на трьох рівнях: первинної, вторинної, третинної профілактики.

Метою **первинної** профілактики є цілеспрямована діяльність закладів дошкільної освіти щодо виховання і розвитку фізичної, психічної, моральної та соціально-здорової особистості. **Вторинна** профілактика дозволяє якомога раніше виявити негативні зміни в поведінці дитини, що надає можливість попередити їх подальший розвиток. Вона базується на результатах масової діагностики різноманітних аспектів життєдіяльності дітей. **Третинна** профілактика полягає в реконструкції соціокультурного оточення для різних категорій дітей та передбачає заходи педагогічної корекції, реабілітації стійких негативних проявів у поведінці дітей дошкільного віку [6].

Результати системного аналізу особливостей профілактики найбільш поширених проявів у поведінці дошкільників представлені у табл. 1.

З метою визначення ролі театралізованої діяльності у попередженні негативних проявів у поведінці дітей дошкільного віку ми проаналізували психолого-педагогічні дослідження Л. Артемової, О. Амацьєвої, А. Богуш, Н. Гавриш, Л. Макаренко та інших дослідників на предмет визначення сутності театралізованої діяльності, її розвивально-виховних можливостей, особливостей застосування її відповідно до віку дітей.

Тож на основі аналізу науково-методичної літератури нами виділені такі освітньо-виховні *можливості* застосування театралізованої діяльності:

- творчо-ігрова форма ознайомлення з навколишнім світом (сюжетно-рольова гра);

- активний розумовий розвиток дітей;
- вплив театралізованої діяльності на фізичний розвиток дитини;
- формування моральної спрямованості дошкільників;
- розвиток почуттєвої та емоційної сфер дитини;
- формування соціальних навичок поведінки дитини у дошкільному віці;
- вплив на формування психічного стану дітей [1; 4].

Це дозволило окреслити відповідні **превентивні можливості** театралізованої діяльності у попередженні негативних проявів у поведінці дошкільників, а саме:

а) театралізована діяльність є ефективним засобом у реалізації заходів *первинної профілактики*. Вона надає можливість комплексного цілеспрямованого впливу педагога на свідомість дитини, її почуття, волю, виховання психічно і фізично здорової дитини, сприяє розвитку духовності і моралі, попереджує несприятливий вплив негативних явищ;

б) в межах завдань *вторинної профілактики*, театралізована діяльність надає змогу здійснювати діагностику умов і факторів, що зумовлюють негативні прояви. Під час спостережень за дитячими театралізованими іграми можна прогнозувати особливості виховання дітей у сім'ї, стосунки дитини з іншими дорослими та однолітками; спостерігати за негативні прояви у її поведінці. Через ігровий сюжет, ролі, правила гри педагог має можливість впливати на емоції, свідомість та поведінку, попереджуючи подальший розвиток цих проявів, корегуючи поведінку дитини через театралізовану діяльність;

в) широкі превентивні можливості має театралізована діяльність у межах заходів **третинної профілактики**, де здійснюється педагогічна корекція поведінкових відхилень та психолого-педагогічна реабілітація осіб з негативними проявами у поведінці засобами театралізованої діяльності, а саме:

- у програванні дітьми ролей негативних та позитивних персонажів;
- у розіграванні різноманітних життєвих та ігрових ситуацій, ситуацій з казок, літературних творів;
- в ігровій терапії.

Таблиця 1

Негативні прояви поведінки	Первинна профілактика	Вторинна профілактика	Третинна профілактика
<p><i>Неслухняність</i> – проявляється як непокірність, небажання підкорятися будь-кому; постійне обурення на дії дорослих; негативна оцінка інших та зневага до них.</p> <p><i>Вередування</i> – скороминучі необгрунтовані бажання, прояви невинуватого незадоволення.</p>	<p>- особистий позитивний приклад дорослого; вправлення дітей у позитивних вчинках; єдина лінія виховання; поєднання вимогливості і поваги до дитини.</p> <p>- створення для дитини ситуацій успіху; закріплення позитивних переживань від виконаної справи; переведення уваги; зміцнення здоров'я, загартування.</p>	<p>Діагностика чинників, що зумовлюють детермінацію негативних проявів: неправильні типи виховання в сім'ї; недостатність емоційного контакту з дитиною; негативний статус у колективі.</p> <p>- посилені вимоги до дитини, корегування психоемоційних навантажень; порушення життєдіяльності дітей; неправильне виховання.</p>	<p>Корекція:</p> <p>- індивідуальна профілактична робота;</p> <p>- групові тренінги;</p> <p>- терапевтичні заходи: казкотерапія, арттерапія, ігрова терапія.</p> <p>Реабілітація:</p> <p>- чітка організація режиму дня;</p> <p>Терапія: ігрова терапія, казкотерапія, арттерапія.</p>
<p><i>Впертість</i> – свідоме намагання дитини чинити всупереч з метою досягнення необгрунтованих бажань.</p> <p><i>Агресивність</i> – реакція боротьби, що виражається в незадоволеності, протесті, злості, насильницькості</p>	<p>- справедлива вмотивована педагогічна оцінка дій дитини; вміння дорослого переконувати, йти на розумні компроміси.</p> <p>- вияв безумовної любові до дитини; увага до неї з боку значущих дорослих та однолітків</p>	<p>- самостійності дитини; недостатності розвитку емоційно-вольової сфери; фізичної перетреної нервового перенавантаження; гіпер- та гіпоопіки.</p> <p>- незадоволення базових потреб дитини в увазі й любові; соціально-психологічного клімату у родині; неправильних типів виховання в сім'ї</p>	<p>Реабілітація: переключення на іншу діяльність, відвернення від конфліктної ситуації, педагогічна пауза – віддалена у часі реакція на негативний вчинок.</p> <p>Реабілітація: поєднання вимог і поваги до дитини.</p> <p>Терапія: рухова активність, фізичні вправи, працетерапія, психотерапія, казкотерапія</p>

На основі висновків, зроблених за результатами вивчення досліджень проблеми попередження і подолання негативних проявів у поведінці дітей, особливостей організації їх театралізованої діяльності, практичного досвіду роботи, нами окреслені та проаналізовані **організаційно-педагогічні умови використання театралізованої діяльності як засобу попередження негативних проявів у поведінці дітей дошкільного віку**. Вони такі:

1) дотримання вимог і завдань, окреслених основними нормативними документами щодо творчого розвитку дітей дошкільного віку засобами театралізованої діяльності, а саме: Закону України "Про дошкільну освіту", "Базового компонента дошкільної освіти в Україні", Базової програми розвитку дитини дошкільного віку "Я у Світі", Коментаря до Базового компонента дошкільної освіти в Україні;

2) наявність у дітей дошкільного віку знань про театр та театральне мистецтво;

3) наявність театралізованих умінь у дітей дошкільного віку.

Для практичної перевірки окреслених організаційно-педагогічних умов використання театралізованої діяльності як засобу попередження негативних проявів у поведінці дітей дошкільного віку на базі ДНЗ № 17 – Центру розвитку дітей засобами театру проводилась **дослідно-експериментальна робота**.

Програма дослідно-експериментальної роботи включала **три етапи**: підготовчі; етап реалізації дослідно-експериментальної роботи, аналізу отриманих результатів.

Робота реалізувалась у **трьох напрямках**: з педагогічним колективом, дітьми, батьками.

Реалізація мети дослідно-експериментальної роботи зумовила розв'язання наступних **завдань**:

1) практичного вивчення виконання педагогічним колективом ДНЗ нормативних документів щодо творчого розвитку дітей засобами театралізованої діяльності;

2) визначення наявності у дітей знань про театр та театральне мистецтво;

3) вивчення практичних умінь у театралізованій діяльності дітей дошкільного віку.

Перший етап передбачав підбір і розробку діагностичних методик і процедур для практичного вивчення організаційно-педагогічних умов використання театралізованої діяльності як засобу попередження негативних проявів у поведінці дітей дошкільного віку за допомогою таких емпіричних методів дослідження: як основні – аналіз нормативних документів щодо творчого розвитку дітей дошкільного віку, анкетування вихователів, бесіда з керівниками створених театрів у ДНЗ, спостереження, як допоміжні – інтерв'ю методиста ДНЗ, бесіда з вихователями, інтерв'ю музичного керівника, бесіда з дітьми, бесіда з батьками.

Другий етап дослідно-експериментальної роботи здійснювався на базі ДНЗ № 17 "Перлинка" м. Ніжина, до якого долучалась група дітей старшого дошкільного віку (15 осіб, педагогічний колектив (вихователі ДНЗ (4 особи), методист, музичний керівник, батьки досліджуваних дітей (15 осіб)).

Третій етап – аналіз отриманих результатів здійснювався за окреслюваними організаційно-педагогічними умовами, а саме:

1. Дотримання вимог і завдань, окреслених основними нормативними документами щодо творчого розвитку дітей дошкільного віку засобами театралізованої діяльності.

За результатами дослідно-експериментальної роботи встановлено, що у навчально-виховній роботі вихователі старших груп надають перевагу різним видам діяльності щодо творчого розвитку дітей, прослідковується системність цієї роботи та комплексність за сферами життєдіяльності, передбаченими Базовою програмою розвитку дитини "Я у Світі" [2]. З'ясовано, що планування роботи щодо творчого розвитку дітей відповідає загальним психологічним особливостям дошкільників. Рівень виконання педколективом вимог і завдань основних нормативних документів щодо творчого розвитку дітей засобами театралізованої діяльності як умови попередження негативних проявів у їх поведінці – високий.

Нами з'ясовано, що вихователі в ДНЗ добре володіють методикою організації театралізованої діяльності старших дошкільників. Це засвідчують результати спостережень, бесід з керівниками театрів, вихователів. Педагоги створюють всі необхідні умови для активної творчості дітей, а саме: розвивальне середовище згідно з вимогами Базової програми розвитку дитини "Я у Світі", осередки: міні-театри, театральні кімнати з гримерною та костюмерною, виготовлені власноруч різноманітні театральні реквізити. В ДНЗ створені та функціонують театри: фізичного виховання "Цілюще джерело", "Гармонія слова" – розвитку мовлення, театр логіки та мислення "Пізнайко", природничий театр "Дивосвіт", театр образотворчого мистецтва "Веселка". Саме такий творчий підхід забезпечує повноцінний розвиток особистості, гарантує її всебічну захищеність і сприяє успішній творчій діяльності дитини, самоствердженню та самореалізації. В дітей формуються позитивні якості характеру, пов'язані з вольовим спрямуванням (старанність, наполегливість, самостійність, витривалість) та моральним спрямуванням (доброта, дружба, сміливість, взаємодопомога). Формування таких позитивних якостей особистості може сприяти попередженню негативних проявів у поведінці дошкільників.

2. Наявність у дітей дошкільного віку знань про театр та театралізоване мистецтво.

За результатами дослідно-експериментальної роботи нами виявлено, що на результативність роботи дітей під час заняття, їх ігрової та творчої діяльності активно впливає обізнаність щодо театралізованої діяльності, яка формується:

а) шляхом ознайомлення з театральним мистецтвом, а саме:

- у безпосередньому ознайомленні з театром (відвідування вистав, концертів, зустрічі з акторами, улюбленими героями казок...);
- в опосередкованому ознайомленні з театром (розповіді вихователя, альбоми, листівки, радіо, грампластинки, телевізійні передачі);
- у процесі самостійної художньої діяльності дітей, зокрема театральній;

б) на основі сформованості загальних уявлень дітей про діяльність акторів та театральні професії (перегляд вистав у театрі, бесіди з дітьми, організація інтелектуальної, продуктивної та ігрової діяльності);

в) на основі змістових компонентів театралізованої діяльності, якими виступають:

- **пізнавальний**, що надає можливість ознайомитися з театром, набути певних знань про театр та людей, які там працюють;

- **ігровий**, який дозволяє використовувати набуті знання у грі;
- **сценічний**, під час якого діти перевтілюються у справжніх акторів.

Організація сприятливих пізнавальних та розвивальних умов позитивно впливає на обізнаність дітей щодо власної театралізованої діяльності. Результати системного аналізу знань дітей про театр і театралізовану діяльність представлені у табл. 2.

Таблиця 2

Превентивні можливості сформованості знань дошкільників про театр і театралізовану діяльність

Види діяльності, в межах яких формуються знання дітей про театр і театралізовану діяльність	Превентивні можливості виховання конструктивних рис і якостей у дітей
1. Безпосереднє та опосередковане ознайомлення з театром.	- толерантність, керування емоціями, довільність поведінки, розвиток емпатії;
2. Змістові компоненти театралізованої діяльності: - пізнавальні; - ігрові; - сценічні;	- доброзичливість, ввічливість, взаємодопомога; - колективізм, комунікабельність, емпатійність, розвиток уяви і фантазії; - старанність, наполегливість, взаємодопомога, вміння колективно навчатись і працювати, толерантність, впевненість, вміння перевтілюватись;
3. Самостійна художня діяльність дітей (СХД)	- креативність, самостійність, комунікативність, доброзичливість, толерантність, працелюбство

Нами встановлено, що практичні вміння театралізованої діяльності можуть формуватись у дітей під час різних видів діяльності у ДНЗ (на заняттях, в грі, СХД, у театральній діяльності, під час свят) за допомогою:

- використання театралізованих ігор (режисерських, ігор-драматизацій);
- акторського тренування (акторські тренінги, підготовчі вправи, спрямовані на розвиток розуміння образу; вправи на розвиток уваги та уяви; дитячий варіант аутотренінгу);
- використання засобів образної та емоційної виразності (вправи, у яких передача характеру персонажа здійснюється за допомогою різних засобів образної та емоційної виразності: жестів, поз, міміки, пантоміміки, інтонації);
- застосування правил поведінки у театрі (бесіди, ігри в театр, інтелектуальна діяльність, продуктивна діяльність).

З'ясовано, що практичні вміння дошкільників у театралізованій діяльності позитивно впливають на поведінку дітей, виступаючи ефективним засобом попередження її окремих негативних проявів, зокрема, невпевненості, тривожності, неслухняності, впертості, агресивності. Такі конструктивні якості дитини, як соціальна компетентність, культура поведінки, вихованість, толерантність, старанність, наполегливість, можуть розглядатися як превентивні.

Результати системного аналізу практичних умінь дітей у театралізованій діяльності представлені у табл. 3.

Таблиця 3

Превентивні можливості умінь театралізованої діяльності дошкільників

Види діяльності, в межах яких формуються уміння дітей театралізованої діяльності	Превентивні можливості виховання конструктивних рис і якостей у дітей
1. Театралізовані ігри	- вихованість, колективізм, емпатія, здатність до перевтілення;
2. Акторське тренування	- здатність до співчуття та співпереживання, розвиток уваги та уяви, старанність, наполегливість, формування уміння налаштуватись на виконання дій, вміння контролювати власні дії та емоції;
3. Засоби образної та емоційної виразності	- розвиток компонентів внутрішньої (уваги, уяви, саморегуляції) і зовнішньої (жести, міміка, пантоміміка, мовна культура і техніка) техніки;
4. Використання правил поведінки в театрі	вихованість, ввічливість, толерантність, стриманість, довільність поведінки

Висновки. На основі теоретичного аналізу психолого-педагогічних досліджень проблеми попередження відхилень у поведінці дошкільників визначено найбільш поширені негативні прояви поведінки та чинники їх виникнення; обґрунтовано та перевірено організаційно-педагогічні умови використання театралізованої діяльності як засобу попередження негативних проявів у поведінці дітей дошкільного віку.

Найбільш поширеними негативними проявами поведінки у дітей дошкільного віку є: неслухняність, вередування, упертість, агресивність, гіперактивність. Чинниками їх виникнення можуть бути: неправильна спрямованість родинного виховання; дефіцит уваги; кризи психовікового розвитку; несприятлива адаптація до умов ДНЗ.

Аналіз досліджень вітчизняних науковців щодо сутності та особливостей театралізованої діяльності надає підстави стверджувати про її широкі превентивні можливості. Нами окреслені, практично перевірені та проаналізовані організаційно-педагогічні умови використання театралізованої діяльності як засобу попередження негативних проявів у поведінці дошкільників, а саме:

1) дотримання вимог і завдань, окреслених основними нормативними документами щодо творчого розвитку дітей дошкільного віку засобами театралізованої діяльності;

2) наявність у дітей дошкільного віку знань про театр і театральне мистецтво;

3) наявність театралізованих умінь у дітей дошкільного віку.

Виділені умови можуть виступати як ефективний засіб попередження негативних поведінкових проявів у дітей.

Література

1. Артемова Л. Театр і гра / Л. Артемова. – К. : ТОВ "Томіріс", 2002.
2. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку "Я у Світі" / М-во освіти і науки України, Акад. пед. наук України ; наук. ред. та упоряд. О. Л. Кононко. – 3-тє вид., випр. – К. : Світлич, 2009. – 430 с.
3. Кочетов А. Работа с трудными детьми / А. Кочетов, Н. Верцинская. – М., 1986. – 160 с.
4. Макаренко Л. Все про театр і дитячу театралізовану діяльність / Л. Макаренко. – К. : Шкільний світ, 2008.
5. Оржеховська В. Превентивна педагогіка : навч. посіб. / В. Оржеховська, О. Пилипенко. – Черкаси : Вид. Чабаненко Ю., 2007. – 284 с.
6. Оржеховська В. М. Профілактика девіантної поведінки неповнолітніх : навч. посіб. / В. М. Оржеховська, Т. Є. Федорченко. – Черкаси : Вид. Чабаненко Ю., 2008. – 376 с.
7. Федорченко Т. Є. Рання профілактика девіантної поведінки молодших школярів : навч.-метод. посіб. / Т. Є. Федорченко, О. В. Потапова. – Запоріжжя : ПП "АА Тандем", 2008. – 236 с.